

Emil Saudek neboli homo translatorus*

Michal Topor

Institut pro studium literatury, Praha
michal.topor@ipsl.cz

SYNOPSIS

Emil Saudek or Homo Translatorus

Emil Saudek (1876–1941) became famous at his time mainly as a translator, interpreter and therefore a propagator of Březina's and Machar's works. The sketch presented here is only an attempt — in the confrontation with parts of the preserved correspondence, handwritten notes and sketches and published texts — to observe and explain in what categories and frames he understood (his own) translation work.

KLÍČOVÁ SLOVA / KEYWORDS

Emil Saudek; Otokar Březina; Josef Svatopluk Machar; překlad / Emil Saudek; Otokar Březina; Josef Svatopluk Machar; translation.

DOI

<https://doi.org/10.14712/23366680.2019.1.6>

MARKETING ZVĚSTOVÁNÍ A NÁRODNÍ PRESTIŽE ČILI HVĚZDNÁ HODINA A JEJÍ (MOŽNÉ) ÚČINKY

[...] *Ale Vaše veledílo otvírá všechny zámky jako čarovný proutek [...]*.¹

Na podzim 1906 Emil Saudek — toho času třicátník (jihlavský rodák, žijící však od podzimu 1895 převážně ve Vídni; nejprve jako student práv, postupně a dotud coby úředník Anglo-Österreichische Bank) — na schůzi zdejšího Pokrokového klubu přednášel na téma „Historický podklad Macharova *Juliána Apostaty*“.² Šlo patrně o jeho vů-

* Text vznikl v rámci projektu *Nalezen v překladu. Emil Saudek a židovsko-česko-německé interakce v „kreativním prostředí“ Vídně*, podpořeného Grantovou agenturou České republiky (reg. č. 18-06264S). Za cenné podněty a připomínky děkuji Lucii Merhautové.

1 E. Saudek → O. Březina, Vídeň, 26. 10. 1908, rkp., LA PNP, f. O. Březina (opravuji otvíra na otvírá). Za přepisy dopisů a d. vděčím Anežce Libánské.

2 [Pokrokový klub ve Vídni]. *Čas* 20, 1906, 19. 10., č. 288, s. 5; „večerní“ přednáška byla situována do „spolkové místnosti Vídeň, I. okres, Grünangerstrasse č. 4, přízemí“.

bec první veřejné literárněkritické vystoupení. O několik měsíců později — v květnu 1907 — se Saudek představil na téže půdě znovu, jako vykladač Macharovy knihy *V záři helénského slunce*,³ v té době jej už ale posluchači mohli znát také jako překladatele. Když Březinovi v polovině května adresoval výtisk *Čechische Revue* s přeloženými básněmi,⁴ evokoval Saudek krom jiného i sociální efekt sebezviditelnění: „[...] Ve zdejších kruzích — pokud jsem posud mohl pozorovat — byl zájem živý. Redaktor *Neue Freie Presse* Otto Hauser pozval mne na příští týden a neprozradím Vám, jaké odvážné plány s ním kuji [...]“⁵

V létě a na podzim 1907 pracoval Saudek na překladu Březinových *Rukou*, zároveň chystal překlad Macharova *Říma*. „[...] Jaktó, že předkládám *Řím* pro *Čechische Revue*?“, vysvětloval Miloslav Hýskovi. „Byl jsem k tomu Dubským vyzván, když se s Boos-Waldeckem nemohl dohodnout. A ještě mně pěkně prosil. Já měl úmysl přeložit *Řím* rychle do němčiny a vydati překlad jako knihu a nikoliv jako přílohy pro *Č. R.* To je myšlenka pánů prof. Krause a p. redaktorů a vydavatelů vůbec. Proti tomu neměl jsem právo co namítat, jelikož vydavatelé mně slíbili po uveřejnění této práce v *Č. R.* vydati ji zvlášť ještě v knize. To bude ale pán Bůh ví kdy.“⁶

Zásadním, určujícím momentem Saudkovy působnosti na poli literárního prostředkování byl bezpochyby překlad *Rukou*. Velkou část roku 1908 Saudek věnoval organizaci vzniku knihy, jakmile byla na světě (Březina 1908), počal svazky obesílat redakce novin a časopisů i vybrané literáty. „[...] Informuji německé umělce o Březinovi, jak mohu,“ psal Emanuelu Chalupnému. „Psát bude v *Neue Freie Presse* Otto Hauser, v *Zeitu* Camil [sic!] Hoffmann, jinde Lynkeus-Popper, Adolf Gelber a snad Necker. Exemplář dám Hofmannsthalovi, Gerh. Hauptmannovi, Dr. R. Kassnerovi (jehož adresu hledám, Březina tvrdí, že ten mu porozumí nejlíp), Przesmyckému, Štěpánu Grossmannovi a Bruno Willemu. [...]“⁷ V postupujícím víru recenzí, zmínek, (nově navazovaných) kontaktů — utvářeném kontextu (Langenohl 2014) — na ohybu zvýšeného Březinova věhlasu rostl i společenský status jeho prostředníka, a to jak mezi „spřízněnými dušemi“ z kruhů německojazyčných (pražských, rakouských i pruských), na které překlad *Rukou* cílil především, tak — jaksi oklikou — i v českojazyčném uměleckém a intelektuálním prostředí s centry ve Vídni a především v Praze. „[...] Posudky v *Novině* a v *Přehledu* jste četl. Chalupný mně psal dlouhý nadšený dopis, Šaldova slova mluví o duši nanejvýš dobrotivé, pochopující mé snažení, psal mně prof. Masaryk krátce, ale jadrně své díky [...],“ hlásil Saudek Březinovi.⁸ Proměnu společenského kapitálu pociťoval Saudek i tam, kde to patrně nečekal: „[...] *Ruce* skví

3 [Pokrokový klub ve Vídni]. *Čas* 21, 1907, Příloha Času k č. 145 (Pondělník), 27. 5., s. 3.

4 Prosa und Verse von Ottokar Březina. *Čechische Revue* 1, 1906/1907, [květen 1907], s. 673–681 (zahrnutý esej *Ziele*, básně *Stumme Begegnung*, *Wo hört' ich denn schon...?*, vše přel. Emil Saudek, a *Der Schmerz des Menschen*, přel. Jindřich Fleischner).

5 E. Saudek → O. Březina, Vídeň, 14. 5. 1907, rkp., LA PNP, f. O. Březina.

6 E. Saudek → M. Hýsek, Vídeň, 30. 10. 1907, rkp., LA PNP, f. M. Hýsek. K Arnoštu Krausovi viz Petrboř 2015.

7 E. Saudek → E. Chalupný, Vídeň, 21. 10. 1908, rkp., LA PNP, f. E. Chalupný.

8 Pozoruhodnou poznámku, naznačující snad podíl Elsy Saudkové na překladu *Rukou*, učinil ve svém gratulačním dopise Hýsek: „[...] Milostivé paní, jež jistě svým způsobem se práce účastnila, přejí rovněž mnoho radostí a ruku oddaně líbám. Pozdravy i hošičkoví“

se zde již u dvou kněhkupectví ve výkladní skříni; Bílkovy obrazy jsou obdivovány. / A přiznávám se, mé okolí bližší, ač nerozumí, přec jeví krásný druh úcty k mé práci. / Prezident naší banky, Morawetz, mne zavolal a rozmlouval jsem s ním o své práci, již on se nemůže dost vynadivit. Choval se vůči mně tak laskavě a uctivě — on vládce a majitel asi K 140.000.000. — jichž svým důmyslem nabyl. Nechci ničeho, ale teď aspoň nedovolí si nikdo zacházeti se mnou pohrdavě neb nespravedlivě. [...].“⁹

Není cílem této studie podrobně sledovat další, byť sebevýznamnější okolnosti či zastavení Saudkova zprostředkovatelského počínání. Jakoukoli rekonstrukci bio-bibliografické roviny této dráhy lze totiž doplnit tázáním a pátráním po aktérově sebestopozornosti, po rámcích a motivech, s nimiž svou aktivitu sám spojoval; pokusím se v následujících odstavcích tuto možnost rozehrát. Nepůjde o to dobrat se *pravého* základu. Ani sebesoukromější vyjádření neuniká puzení k (auto)stylizaci. Cílem je rozlišení vrstev (nebo snad „habitů“, srov. Prunč 2007, s. 48–49), jež se však nejednou — v jednotlivých aktech sebereflexe — prostupují, přecházejí jedna v druhou. Nezapírám — předjímaje —, že za nejpozoruhodnější z těchto vrstev považuji tu, jež se nejvíc podobá intimitě a snad je také nejstarší a nejtrvalejší: moment, kdy překladatelův vztah k překládanému slovu nabývá — zdá se — významu životně zásadního, orientujícího.

VRSTVY

1. NÁROD(NÍ LITERATURA A SMÍR)

Své angažmá Saudek bezpochyby nejpozději v roce 1908 vztahoval k úsilí „prospěti českému jménu v cizině“,¹⁰ od roku 1909 pak jistě i k plánu smíření. Referuje Hýskovi o tom, že Hofmannsthal chce psát o Březinovi, aby „protestoval proti národnostním německým štvanicím, které se nezastavují před uměním“, a dodává: „Chci pracovat k tomuto smíru v Rakousku svým způsobem. [...]“¹¹ Klíčovou součástí tohoto plánu byla vize transferu výsostných duchovních hodnot. „Moje práce nemá se spokojit pouze s překládáním, nýbrž musí i jiným způsobem ku kulturnímu sblížení pracovat. [...]“, psal Růženě Svobodové,¹² a po návštěvě Prahy o svatodušních svátcích vzdal v pročeském, nicméně německojazyčném deníku *Union* městu na Vltavě hold jako faktickému i symbolickému horizontu, který by měl přece Čechy a Němce spojovat. Tázal se: „[...] Sollte es wirklich ein holder Wahn sein, dass einmal die Weltenuhr die glück-

(M. Hýsek → E. Saudek, 22. 10. 1908, rkp., ES; zmíněný „hošíček“ — Erik Adolf Saudek, nar. 18. 10. 1904 ve Vídni).

⁹ Tamtéž.

¹⁰ E. Saudek → E. Chalupný, Vídeň, 15. 10. 1908, rkp., LA PNP, f. E. Chalupný; viz též: „[...] Brzo bude Březina slavnou osobností světové literatury, neb bude se psát o něm všudy! / Zatím s Bohem a vězte, že jsem šťasten, že český duch najde nového velkého uznání v cizině a že tato se dovrtí, že máme ještě víc pokladů, o nichž nevědí. [...]“ (E. Saudek → M. Hýsek, Vídeň, 27. 10. 1908, rkp., LA PNP, f. M. Hýsek).

¹¹ E. Saudek → Miloslav Hýsek, Vídeň, 24. 4. 1909, rkp., LA PNP, f. M. Hýsek.

¹² E. Saudek → R. Svobodová, Vídeň, 5. 6. 1909, rkp., f. R. Svobodová.

liche Minute zeigt, da die Blicke der beiden Nationalitäten in dieser Stadt einander begegnen, wenn sie dieses Geheimnis von dem Wahrzeichen ihrer Stadt gerade zugehaut erhalten haben? Dass sie sich dann plötzlich als Naheverwandte [sic!] zu fühlen beginnen? [...]“¹³ V textu — ve hře zájmen — stanul Saudek jako příslušník českého (tedy tzv. malého) národa, představu dorozumění na pražské půdě přitom založil na rovnocennosti, se středem v poli umění: „es wird einigen“. Byl přesvědčen, že „významní duchové [bedeutende Geister]“ podílející se na „mocném duetu“ zdejšího kulturního života jsou již nyní s to k sobě nalézat cesty, cenit si práce těch druhých, ač to příliš nedávají veřejně najevo; „[n]ěmečtí básníci obdivují a milují v soukromí naše tvůrce, avšak nahlas to říkají dosud jen zřídka [/d/eutsche Dichter bewundern und lieben im privaten Leben unsere Schaffenden, aber laut sagen sie es noch immer selten. /.../],“ konstatoval, a vybízel obě strany k budování „mostů“ styčné rozpravy (tamtéž).

Krédo svého konání vetkl poté do komentáře ke knize Rudolfa Hanse Bartsche *Die Haindlkinder*:

[...] V národech všech žijí strážcové statků všelidských. / Jejich láska ku vlastnímu národu není zaslepená. Nejsou do svého lidu zamilováni, ale milují jej. A milují jej tak, jak toho vyžaduje jejich láska ku setbě, určené pro celé lidstvo. Jsou mezi všemi národy a tvoří krásné a mocné bratrstvo strážců duchovní žně národů. Jejich zraky stojí ve službách touhy po sbratření. A nikoliv pro pouhý mír, jenž může být dosti často shnilým a horším než veselé zápasení, nýbrž pro nový způsob spolupráce, jež je s to vytvořit hodnoty vyšší než roztržštěné energie malých skupin navzájem se nenávidějících. A jejich zraky pátrají přes hranice do nepřátelské země. A obrací slovem ohnivým zraky svých krajanů ku krásě uskutečněné v zemi nepřítelů. A blíží-li se tajní poslové krásy do země jejich, tu je radostně poznávají, uvítají je, skýtají jim pohostinství a obeznamují své známé s nimi a s přinášenými dary. / Jedna okolnost překáží dnes již taktice boje nepřátelských národů: Má totiž každý národ ve svém středu tajné zrádce. A těmi zrádci jsou nejlepší lidé, a jejich zrada jest největším dobrodiním, jež prokazují právě vlastnímu národu. / Ano, buntují se s velikými duchy v nepřátelském území! Jsou s nimi v nepřetržitém spojení. Posílají jim svá poselství den za dnem. Ano, zpronevěřují se tužbám svého národa! Ano, jsou tajnými spiklenci budoucího pána, jehož vláda teprve nadejde, jsou dělníky nového společenského celku, zrutého z nynějších protivníků. / Umělci a vědci, ať vědomě či nevědomě, se sblíží. / Každému nespravedlivému vlastenectví, které znemožňuje poctivý smír mezi národy, podrývají půdu. [...] Spravedliví Němci, kteří se nebojí říci, kdy a v čem se národům slovanským děje bezpráví, spravedliví Němci, kteří poukazují, v čem český národ se jeví vyspělým a v čem dává tušiti budoucí bohatství hodnot, cenných pro celé človecenstvo, spravedliví Češi, kteří se otevřeně vyslovují proti vášnivě zášti národnostní vůči našim německým sousedům, kteří nezamítají přečíst si německou knihu a uznávají, že Čechům jest lze ještě se u Němců poučiti, všichni, kteří se nedávají odstrašiti zlobou nízkých

13 Saudek 1909a, s. 2; „Je snad opravdu jen bláhovým přeludem, že světové hodiny jednou ukážou šťastnou minutu, v níž se oči obou národností tohoto města setkají, ve chvíli, kdy jim bude našeptáno toto tajemství znamení jejich města? Že potom náhle začnou cítit vzájemnou spřízněnost?“ (přel. Štěpán Zbytovský, tak i dál).

lidí a zaslepeností davů a vždy znova a znova hledají cestu sblížení, ti všichni jsou průkopníky nové doby. [...] (Saudek 1909b, 21. 7., s. 1; zde citované české znění odpovídá variantě publikované o půl roku později ve vídeňských *Dělnických listech* — Saudek 1910).

2. BÁSNÍK, DÍLO, SLOVO

Již v říjnu 1903 Saudek Březinovi psal: „[...] Kéž by mně bylo dopřáno přispěti mohutněji ku rozkvětu Vašich úrod na lánech všech bratrských srdcí! Nyní odpočívá hvězda Vaší tvorby jen nad hlavami po spřízněných duších pátrajících poutníků, kéž by se proměnila v slunce vrážející se s blahodárnou ukrutností do celého tvorstva! / Divokou radostí chvěje se má naděje, že jistě někdy Vaše jméno bude slaveno lidstvem pochopujícím. [...] tajemné evangelium lásky, které nám hlásáte z lodičky plující na vlnách nového poznání a nového pojetí umění! / Co znamenají mé osobní záležitosti — jich zdar či nezdar — proti této nedočkavé touze viděti krystaly Vaší krásné moudrosti roztavené v krvi všech bratrů a sester? [...]“¹⁴

V polovině května 1905 zval Saudek Březinu do Vídně, vířící zrovna „ruchem slavností Schillerových“. Líčil Březinovi, jak se Schillerem „pilně“ zabývá, a poznamenal: „maně se zastavuji při poznatku, jak ohromnou zásluhu o jeho často ohrožené dílo mělo několik upřímných přátel. / Jak dojemně nás napomínají ti zcela negeniální, drobní lidé, jichž zásluha o básníka není menší než závodících Goetheů a Humboldtů, nezůstati netečnými k Vám, v němž osení budoucna zraje. / Kéž by mé přátelství mohlo být účinným a dělným! Zatím necht se objevuje obcerstvujícím porozuměním a pečlivým vzděláním vlastního života, z něhož mohou vyklíčit květy i přátelských skutků k Vašemu zdaru. [...]“ V témže dopise zmínil, že konečně „[p]oznal [...] Machara“; „byl jsem u něj a on byl u mne“, psal.¹⁵

Někdy v létě či spíše na podzim téhož roku Saudek Březinu poprvé navštívil v Jaroměřicích — svůj zážitek zaznamenal v „besídce“ otištěné počátkem listopadu v pražském týdeníku *Přehled*. Sebe jako (možného) překladatele Březinova díla tu Saudek nevystavil, určitou rámcovou relevanci má nicméně v tom směru pasáž artikulující potřebu zpravit „českou veřejnost, ba víc než jen českou veřejnost“ o tom, že „v Jaroměřicích nežije snad nějaký snílek a blouznivec, ale učenec-myslitel ve všech skoro oborech“, který — v goethovské analogii — „napájí s dychtivostí povahy faustovské ze všech pramenů svou žíznivou duši [...]“. Přehlédnuta by krom toho neměla zůstat dvě jiná místa: o Březinovi jako mistru metafor („mistrovství v oboru vyslovování ,architektoniky vidin“ a „neslychaných metaforách“), jemuž přitom záleží především na „praktickém vlivu na život lidský“, vychovatelské rezonanci, a - podobně — o „těžkém stylu a jedinečné jeho obrazotvornosti“, jež však nemají zabránit sdílení: „v tvrdé slupce skrývají se myšlenky mluvící jasně a zřetelně...“ (Saudek 1905, s. 121).

Zjara 1906 Saudek Březinu informoval, že byl „pocťen krásným úkolem přeložiti některé z [jeho, tj. Březinových] básní“. Chtěl se s ním znovu setkat, aby mu „své překlady předložil“, básníkovu „živé slovo“ jej nadto mělo posílit „k další [zamýš-

14 E. Saudek → O. Březina, Vídeň, 6. 10. 1903, rkp., LA PNP, f. O. Březina.

15 E. Saudek → O. Březina, Vídeň, 17. 5. 1905, rkp., LA PNP, f. O. Březina. K okolnostem seznámení srov. Saudek 1914.

lené] práci“.¹⁶ Není jasné, kde hodlal tuto práci zúročit, rok nato však již mohl počítat s platformou Krausovy *Čechische Revue*. Jedním z partnerů v hovorech o překladu mu v té době byl Emanuel Chalupný, který měl překlad Březinových básní doprovodit portrétní studií (srov. Chalupný 1907). V jednom z dopisů adresovaných Chalupnému Saudek kvitoval korektury a reagoval (patrně) na to, jak je Chalupný odůvodnil: „[...] Hleděl jsem býti originálu, pokud tomu rytmus dovoloval a duch jazyka německého, věrným. Někdy je ale důležitější nezpronevěřiti se náladě, kterou báseň má vzbudit. Proto jsem někdy volil jiná slova s úmyslem maje za to, že celkovou povahou, někdy i pouze akusticky, vyvolávají dojem jako originál. To jen ku mému ospravedlnění [...]“ Vybídl Chalupného, aby „zbylé dvě básně“ využil („aspoň jako citáty“) ve své březinovské stati, osvědčuje komentářem k těmto básním vykladačský vztah k překládaným textům: „První (*Moje matka*) jest nezbytna ku charakteristice osobnosti O. B. a druhá bude ráda přijata u Němců, jejichž přední mystikové Boha o svém zdokonalení pracujícího dobře znají [...]“.¹⁷ Dialog o překladu rozvinul Saudek i v dalším dopise, v němž děkoval „za laskavé pokyny ohledně překládání básní O. Březiny“, vyhlašuje a uvažuje dále: „[...] Zamyslím pokračovati v tomto oboru, pročež si Vašich rad upřímně vážím. Ovšem překládání znamená originálem způsobenou vlastní činnost básnění, a proto se snadno stává, že činnost čistě vědomá, záležející v zachování věrnosti doslovné, má někdy těžké postavení. Smířiti tyto dva požadavky musí být ovšem ideálem a doufám, že se mu přiblížím; máte zcela pravdu, že jistá slova mají svůj jedinečný, privilegovaný význam u O. B. a že zachovati je musí být příkazem. [...]“.¹⁸

V polovině května 1907 evokoval Saudek v dopise Březinovi přednášku, kterou měl společně s Hýskem pod hlavičkou vídeňského Pokrokového klubu, včetně „slavnostního ticha“, jež zavládlo „u dosti četných přítomných“, když se jim snažili Březinův „obraz, jak vyrostl v [jejich] duších [...] sugerovati“: „Mystický sklon doutnající v každé duši se roznítil a zazářil na zamyšlených tvářích. Tak působí jen ještě Beethoven: ‚budí pláč v nervech‘ [...]“ Přiložil čtyři „nové překlady“ — básní *Tys nešla*, *Hudba slepců*, *Jarní noc* a *Čisté jitro* —, a žádal a vysvětloval: „Vím, že vycítíte, kde jsem měl snahu letem svým sice, ale směrem ideí Vašich rozepjat křídla a že odpustíte, kde se mně tak nepodařilo. Prosím o přímé posouzení těchto básní, které bohda uzří obecnostvo širší. Rým jsem podržel jen v básni *Čisté jitro*, protože on sám ku mně přišel. Jinde byl by mně vadil. [...]“.¹⁹

Léto a podzim 1907 Saudek prožíval pod znamením překladu *Rukou*. Koncem října děkoval Hýskovi za povzbuzující slova: „[...] Člověk potřebuje někdy takové útěchy. Mohu říci, že to, co jsem posud přeložil, stalo se dříve mým duševním majetkem, že jsem vše procítil a zažil, ale to co zbývá, činí ohromné obtíže j. k. př. *Vedra* a pak *Místa harmonie a smíření*, *Tichý oceán*, *Chvíme se nad mocí Tvé vůle* — Nechci přistoupiti k překladu, pokud se mi obsah a smysl těchto básní ve všech detailech nejeví ve svém skrytém jasu, jenž — o tom jsem přesvědčen — v každé básni Břez. vězí. Prosím Vás, byste se případně neobtěžoval pronésti několik slov třeba o básni *Vedra*. Budu Vám

16 E. Saudek → O. Březina, Vídeň, 16. 4. 1906, rkp., LA PNP, f. O. Březina.

17 E. Saudek → E. Chalupný, Vídeň, 11. 4. 1907, rkp., LA PNP, f. E. Chalupný.

18 E. Saudek → E. Chalupný, Vídeň, 23. 4. 1907, rkp., LA PNP, f. E. Chalupný.

19 E. Saudek → O. Březina, Vídeň, 14. 5. 1907, rkp., LA PNP, f. O. Březina.

za všechno vděčen. [...]“²⁰ Podobně se obracel v prosinci i k Březinovi, jemuž poslal několik přeložených básní (*Prolog, Stráž nad mrtvými, Kolozpěv srdcí, Zpívaly vody, Ruce a Čas*) — prosil ho, aby „jim věnoval svou vzácnou pozornost jako překladům dřívějším“, pokračuje: „Co jest snad na nich dobrého, děkuji jedině lásce, kterouž si vynutilo Vaše dílo se svou lahodící souměrností a jedinečnou unášející Vírou. Rýmy přišly náhle neočekávané v *Prologu* a v *Rytmech* se rozhouply sloky pod sugescí pilně studovaného a čteného originálu. / Zbývající ještě básně, zejména *Vedra*, hrozí ještě obtížemi. [...]“²¹ Před Štědrým dnem děkoval Saudek Březinovi „vřele za [jeho] práci věnovanou překladům a za [...] dobrotivé uznání“.²²

V měsících předcházejících vstupu knihy *Hände* na knihkupecký trh (tedy do přelomu září a října 1908) se už Saudek nezabýval přímo procesem překladu, Březinovy texty však nadále rozvíjel v pokusech o jejich výklad. „[M]ám již skoro dokončenou studii pod názvem: *Pokus o vystihnutí náboženských názorů Otokara Březiny*. / V zájmu této studie a i v zájmu mého překladu prosil bych Vás, byste mně laskavě opakoval, co jste mně řekl o smyslu závěrečných veršů v básni *Stráž nad mrtvými* [...],“ žádal básníka;²³ „[...] [v] létě hodlám napsati veliký článek mající za účel vysvětliti dopodrobna, ale nikoliv pedanticky *Ruce*. [...]“²⁴ informoval Hýska.

V polovině září 1908 adresoval Saudek Březinovi další ze svých vyznání; knihu, která měla brzy vyjít, deklaroval jako „důkaz [své] oddanosti“, a následné odstavce antcipoval jako „několik krůpějí slov z nekonečného oceánu myšlenek, jenž každý den zaplavuje [jeho] nitro při věrné vzpomínce“ na něj (Březinu) a jeho dílo. Vztah k němu stylizoval poté jako vztah ke slovu esteticko-noetické spásy: „A i tucha poznání, pokud je člověku dána, začíná sama automaticky hovořit, jakmile zazní sladká Vaše jitřní píseň zpívaná ku vzbuzení všech zamlklých, spících niter! / Celému člověčenstvu platí Vaše vyzvání.“²⁵ V dalším dopise Chalupnému pak práci na překladu traktoval jako radostné „společné úsilí uvéstí našeho drahého básníka ve známost

20 E. Saudek → M. Hýsek, Vídeň, 30. 10. 1907, rkp., LA PNP, f. M. Hýsek.

21 E. Saudek → O. Březina, Vídeň, 8. 12. 1907, rkp., LA PNP, f. O. Březina.

22 E. Saudek → O. Březina, Vídeň, 23. 12. 1907, rkp., LA PNP, f. O. Březina. Podobně stál Saudek o konfrontaci svého překladu s autorovým názorem i v případě Macharové, s nímž navíc mohl být v častějším přímém kontaktu, srov.: „[...] První korekturu četl jsem už příští den s ním [tj. s Macharem] v jeho útulné pracovně, od těch dob jsem u něho už nebyval řidkým hostem, ba často odcházel až pozdě v noci. [...]“ (Saudek 1914, s. 63).

23 E. Saudek → O. Březina, Vídeň, 26. 2. 1908, rkp., LA PNP, f. O. Březina. Jako vykladač Březinova díla Saudek zanedlouho vystoupí ve *Vídeňském deníku*, obrácen tedy zejména ke čtenářům z okruhu vídeňské české menšiny (Saudek 1908a; znovu pak v polovině září — Saudek 1908b).

24 Tamtéž.

25 E. Saudek → O. Březina, Vídeň, 12. 9. 1908, rkp., LA PNP, f. O. Březina. Srov. též: „[...] Podáří-li se někdy syntéza všech věd ve vědu jedinou, řízenou a pochopitelnou stejnými zákony, najdeme-li někdy vesmírový obraz, v němž nebude bolestných hranic a protikladů, pak bude O. B. jeden z prvních básníků, jehož památka bude žít! Věštec a tušitel člověka kosmického, tj. laskavého a všemohoucího [...]“ (E. Saudek → M. Hýsek, Vídeň, 7. /10./ 1908, rkp. /pohlednice, kolorované foto: škola v Jaroměřicích/, adr.: Němčice u Sloupu na Moravě, LA PNP, f. M. Hýsek).

všech spřízněných duší“, zároveň naznačil cenu svého angažmá, přesvědčení, že jeho překlad „skrývá mnohou cennou autentickou interpretaci onoho veledíla“.²⁶

3. SESTUP DO PODSVĚTÍ NEBOLI INTIMITA

[...] *Wer übersetzt, sucht einen Sinn. Er versucht, die Worte eines anderen zu verstehen und die Bedeutung der fremden Worte in die eigene Sprache zu transportieren [...]*.²⁷

[...] *Odešel jsem s duší rozechvěnou, rozechvělou slovy básníka-myslitele, jichž zvuk nepřestává se rozléhati v duši mé. Slova jeho roztesknila ji a učinila ji radostně věřící — — —*“ (Saudek 1905, s. 121).

V polovině září 1903 adresoval Saudek, toho času sedmadvacetiletý, Březinovi exaltovaný, svého druhu milostný list. „[...] Znáš snad všechny Vaše básně, vyšlé v různých časopisech,“ stálo tu. Z knih Saudek v té době vlastnil jen *Svítání na západě* a *Hudbu pramenů*: „Tyto dvě knihy jsem studoval a studuju s duší nábožnou, nejso s to se dosti nasýtiti: Vaší velkolepou řečí, Vašimi zcela neznámými obrazy, učím se jim nazpaměť, překládám si je pro sebe a spřízněné duše do němčiny, modlím se je v radostech a strastích života; uspávám jimi nespokojenost, vzdor a hněv, poháním se jimi ku práci třeba i všední, vůbec žiji jimi jako nezbytným vzduchem. [...]“²⁸ Prosté konstatování překladatelské aktivity vybízí k základní otázce: proč Saudek fascinaci Březinovým texty propracovává překladem? Píše-li o „spřízněných duších“, je coby důvod nasnadě možnost sdílení. Zvláštní je ono „pro sebe“: jako by pohyb textu mezi češtinou a němčinou, konfrontace originálu s médiem jiného jazyka, Saudkovi měly dopomáhat k vyššímu stupni porozumění.

Oslovuje-li Saudek Březinu v témže dopise „dávno zbožňovaný básníku a mudrci, k němuž již po 7 let lnu s nejcistší láskou a s vroucnou vděčností“, platí toto časování také pro překladatelský moment vztahu. Jeden ze zápisků v rámci konvoluty dochovaného šťastně v rodinném archivu²⁹ datoval Saudek do 23. února 1896. Jen několik málo listů od datovaného záznamu stojí pod nadpisem *Zwei Gedichte von Ottokar Březina* — bez jakéhokoli komentáře — takřka čistopisný překlad dvou básní (*Mé dědictví položil's... a Až sedneš za můj stůl...*). V době, kdy je Saudek přeložil, znal je pravděpodobně z *Moderní revue*,³⁰ kniha *Svítání na západě*, jejíž součástí se staly, vyšla

²⁶ E. Saudek → E. Chalupný, Vídeň, 15. 10. 1908, rkp., LA PNP, f. E. Chalupný.

²⁷ „Kdo překládá, hledá smysl. Pokouší se porozumět slovům druhého člověka a přenést význam cizích slov do vlastní řeči“ (Babel 2015, s. /59/, z úvodu kap. *Hermeneutik des Übersetzens*).

²⁸ E. Saudek → O. Březina, Vídeň, 14. 9. 1903, rkp., LA PNP, f. O. Březina. Upravuji, resp. opravuji Saudkův rukopis obsahující řadu odchýlení od dnešní i někdejší pravopisné normy (tak i dále, sjednocuji též v citátech zápis názvů knih a vůbec jednotlivých děl, včetně článků, básní — vše kurzivou); pro příklad: v citované pasáži původně bylo: „z duší nábožnou“, „nasýtiti“, „vašimi zcela neznámými obrazy“.

²⁹ [Eigenes], rkp., f. Emil Saudek, dále ES.

³⁰ Březina, Ottokar: Až zasedneš za můj stůl...; Němé setkání. *Moderní revue* 3, 1895/1896, č. 1, 8. 10. 1895, s. 7–8; týž: Mé dědictví položils... Tamtéž, č. 3, 8. 12. 1895, s. 57.

teprve v srpnu 1896. Další list zápisků nadepsal „*Víno silných*“ (název jiné Březinovy básně) — toto však přeškrtl a navázal poznámkami k několika knihám, počínaje Macharovou sbírkou *Tristium Windobona* (vydanou již na podzim 1893):

*Machars Tristium Windobonae gleicht dem guten starken Wein, der Gesunde fördert und Kranke heilt. Überall tritt uns die starke bewußte Männlichkeit des Dichters entgegen, den man küssen würde, wie den gütigen Vater, der für alles, was in unserem Innern wogt, Verständnis hat und doch zugleich uns führt mit starker Hand. [...].*³¹

I v jiném, nedatovaném záznamu Machar Saudkovi zosobnil otcovský ideál: „[...] So einen Vater würden wir uns wünschen [...; /.../ Takového otce bychom si přáli /.../].“ V následném epistulárně stylizovaném (tentokrát českém) monologu otcovská figura nabývá rysů ještě mocnějších; „díky za tisíce rozkoší a slastí, jež způsobilo tvé božské slovo“, psal Saudek — líče poté, jak mlčky před dvěma roky, když „přijel do Vídně“, Machara sledoval ulicemi s jeho „podobiznou“ v ruce. „Jsem šťasten, že jsem živ za časů Macharů a Březinů [...]“, uzavřel.³² Navazující poznámky moment vděčného, od daného vzhlázení posílily o téma služby:

[...] Meinen Lieblingsgedanken will ich dienen, meinen wahren Lehrern und großen Zuchtmeistern. Göttern sind sie, weil ich sie zu Göttern erhebe. Ich stelle sie in den Säulengängen der Tempel meiner Seele auf in schön gerundeten Nischen und täglich dort einerschreitend bete ich verzückt in ihnen und weide mich in brünstig an ihren Worten.

Machar und Březina nenne ich froh und olympisch [...].

*Langsam erst begreife ich das große Mysterium der dienenden Andacht! [...].*³³

Dva básníci českého jazyka se v Saudkově transpozici stávají bohy, médiiem této soukromé, i dále rozvíjené apoteózy je mu tu přítom povětšinou němčina:

[...] Březina und Machar sind meine Götter. Aber es sind keine Jehovas. Ich fürchte nicht ihren unberechenbaren Groll, der nur aus Gnade mich verschont. (Nein, sie

31 „Macharovo *Tristium Windobonae* se podobá dobrému a silnému vínu, jež zdravého posílí a nemocného léčí. Všude k nám v něm přistupuje silná a sebevědomá mužnost básníka. Člověk by jej políbil jako dobrotivého otce, který má porozumění pro vše, co hýbe naším nitrem, a zároveň nás vede pevnou rukou. [...]“ (tamtéž).

32 [Eigenes], rkp., ES. To, co tu stálo jako náčrt, v únoru 1898 došlo upotřebením: v Macharově pozůstalosti se dochoval Saudkův dopis složený z českojazyčného úvodu a německojazyčných „výňatků z deníků“ (Emil /Soudek/ → J. S. Machar, Vídeň, 28. 2. 1898, rkp., LA PNP, f. J. S. Machar), česká část byla de facto zkrácenou verzí citovaného náčrtu.

33 „[...] Chci sloužit svým milovaným myšlenkám, svým skutečným učitelům a velkým přisným vychovatelům. Jsou bohy, protože je jako bohy vyvyšuji. Ve sloupořadích chrámů své duše je stavím do krásně vykroužených nik, každý den vstupuji, vroucně se modlím a nadšeně se pasu na jejich slovech. / Machara a Březinu nazývám radostnými a olympskými [...]. Jen pomalu začínám chápat velké mystérium služebné zbožnosti! [...]“ (/Eigenes/, rkp., ES).

sind wie der *πατέρ ἄνδρῶν μητιόεντα Ζεύς*.³⁴) Březina ist wie die Dichter gewordene Harmonie der Sphären.

Machar ist die dichtergewordene „in unzähligen Werkstätten des Blutes“ schaffende titanische Urkraft der Natur. — Březina blickt mit starrem Augen in das Kaleidoskop des Lebens; was er sieht, fragen wir ihn? Er eben sagt uns, was er hört.

Machar hat der Gottheit die *ἄφρων* Zunge[,] Březina hat ihr die Ohren ausgerissen[,] sagte einst ein derbe Altenbergiane zu mir[.]

Machar aber blickt mit dem trotzigem Titanenauge in die Schöpfung und wie in einer photographischen Platte brennt sie sich in seine Augen.

Als Dichter ist er die sprechend gewordene Natur.³⁵

Jiný záznam Saudek sice nadepsal „Lese Früchte aus *Naše doba*, III. ročník“,³⁶ následovalo však vyprávění o setkání s krajanem ústící ve chválu nových čtenářských zážitků: „Unlängst traf ich durch Zufall mit dem Octavaner Otto Taussik, Kameraden aus Chotěboř in Deutschbrod zusammen und entdeckte in ihm eine moderne Seele, was mich höchlich erfreute. Wie viele Freunde, wieviel Genuß verdankte ich schon dem gemeinsamen Bande, das die Moderne geschaffen! Hoffentlich auch hier, obzwar ich vielfach auch der gebende dürfte! Die besprochene Lectüre erhielt ich von ihm [...]“³⁷ Touto zprostředkovanou četbou byly „Rozhledy ze dne 1. listopadu“. Saudka tu zaujala především stať, kterou F. V. Krejčí věnoval Hermannu Bahrovi a současně — s optimismem ve věci česko-německých vztahů — „[m]ladé umělecké škole vídeň-

34 Jde o narážku na verše 457–458 z Hésiodovy *Theogonie* („Zrození bohů“), které znějí v řečtině takto: „[...] Ζῆνᾶ τε μητιόεντα, θεῶν πατέρ ἤδη καὶ ἀνδρῶν, / τοῦ καὶ ὑπὸ βροτῆς πελεμίζεται εὐρεῖα χθῶν,“ v českém doslovném překladu: „[Rheia porodila] [...] moudrého Dia, otce bohů a lidí, / jehož hromobitím se třese širá země“ (za pomoc s identifikací pre-textu i překlad děkuji Petru Kitzlerovi).

35 „[...] Březina a Machar jsou mými bohy. Ale nejsou to Jehovové. Neobávám se jejich nevypočitatelného hněvu, který mě jen díky milosti ušetří. (Nikoli, jsou jako *πατέρ ἄνδρῶν μητιόεντα Ζεύς*.) Březina je jako harmonie sfér vtělená v básníka. / Machar je titánská prásila přírody, jež se stala básníkem a tvoří v nesčetných dílnách krve. — Březina hledí strnulým okem do kaleidoskopu života; co vidí — zeptáme se jej? Říká nám přeci sám, co slyší. / Machar vyrval božství uši jazyk, Březina uši, řekl mi jednou jeden neomalovaný příznivce Altenbergův. / Machar ale hledí do stvoření se vzdorovitým pohledem titána, jako na fotografickou desku se do jeho oka vše vypálí. / Jako básník je přírodou, jež začala hovořit. [...]“ (tamtéž).

36 Třetí ročník revue *Naše doba* (vyd. Jos. Laichter, red. T. G. Masaryk) vyšel v rozmezí října 1895 a září 1896; četl-li si v něm Saudek opravdu, mohl např. v sešitě z listopadu 1896 najít komentář k manifestu *Česká moderna*, otištěnému několik týdnů předtím v *Rozhledech* — srov. Sursum! [patrně T. G. Masaryk a J. S. Machar]: [Moderna rozčeřila zase hladinu atd.]. *Naše doba* 3, 1895/1896, č. 2, 20. 11. 1896, s. 176–177.

37 „Nedávno jsem v Německém Brodě náhodou potkal oktávána Otto Tausika, kamaráda z Chotěboře, a objevil jsem v něm moderní duši, což mě velice potěšilo. Za kolik přátel, za kolik požitků již vděčím onomu společnému poutu, které vytvořila moderna! Snad je to tak i zde, i když jsem snad mnohokrát byl také dárce. Tu diskutovanou četbu jsem dostal od něj. [...]“.

ské“.³⁸ Soubor výpisků o Bahrovi (také o posunu od „těkavosti a epikurejství“ k „hlubokému pojetí umění přímo goethovskému“, k „věkoplatným principům hlubokého velikého umění“) poté vystřídal německý překlad (nadepsáno: „Übersetzung“) několika veršů básně Karla B. Hájka *Nebudte tvrdí!*,³⁹ ostatek Saudek nahradil odbíhavým „etc.“.⁴⁰ K tomu připojil — také česky — řádky věnované Vrchlického knize *Fresky a gobeliny*, patrně druhému vydání, jež toho času vyšlo jako 5. svazek *Souborného vydání básnických spisů*, také: „Báseň *Sardanapal* se mi líbí. Vidím, že od Vrchlického není tak daleko k modernismu, jak se křičí. [...]“.⁴¹

V další vrstvě zápisků — platí, že chronologický vztah dochovaných fragmentů je nejistý — se znovu vynořuje Machar — jako ten, který obcerstňuje hladovou duši „chlebem [Brot]“ „krásky [Schönheit]“ a „pravdy [Wahrheit]“, slovem dekonstruujícím stávající řád povinnosti a úcty, tedy slovem emancipujícím:

[...] *Er sagte das, was mir unsagbar war. Daß unser sogenanntes der Pflicht gewidmetes Leben ein eitler Plunder ist, daß unsere angestaunten potentaten Größen den Schwämmen gleich sind, die wenn man sie mit dem Fuße störst, viel Staub aus ihrem Innern emporwirbeln lassen, er schrie es den Leuten ein für allemal in die Ohren, daß die Kunst keine den jeweiligen Schlagwörtern dienende Magd ist, er führte uns aus dem Reiche nationaler Vorurteile, wies mit dem Finger nach der heuchlerischen Moral und brandmarkte auf ewig ihre Leisetreter. [...]*⁴²

Dominantní překládací (tj.: zintimňující, parafrázující) řečí zápisků sice zůstala němčina — obraz nadepsaný „Adam der Zukunft“ ozvučil ale Saudek náhle znovu česky, slovy z Březinovy básně *Mýtus duše*: „plemeno silné, jehož krev bude sršeti jiskry, / dmychané nejvyšší vůlí“,⁴³ a střída pokračovala: německojazyčné přemítání bylo následováno záznamem: „Rozhledy přinášejí pěkný ‚žalm individualistický‘ od M. Dvorského“,⁴⁴ s dvěma úryvky z textu, přičemž první zřetelně artikuluje téma, kolem něhož Saudek obtáčí své postřehy — téma osobní velikosti a milieu: „Strom života tvého vyniká nad porost okolí, proto třeba jej oklestit [...]“.⁴⁵

Saudkovy zápisky jsou dialogem, integruje jimi literární, filozofické impulzy do řečiště svého přemítání. Vstoupí-li do tohoto proudu náhle a znovu Březinova báseň

38 Krejčí, F. V.: Hermann Bahr. *Rozhledy* 6, 1896/1897, č. 3, 1. 11. 1896, s. [97]–100.

39 Hájek, Karel B.: *Nebudte tvrdí!*. *Rozhledy* 6, 1896/1897, č. 3, 1. 11. 1896, s. 109–110.

40 [Eigenes], rkp., ES.

41 Tamtéž. Upravuji ...je mi líbí... na ...se mi líbí..., doplňuji interpunkci, kterou Saudek dočista odbyl (tak i dále).

42 „[...] Vyslovil to, co pro mě bylo nevyslovitelné. Že náš takzvaný život věnovaný povinností je marné haraburdí, že naši obdivovaní velicí potentáti jsou jako houby, z jejichž nitra se vyvalí mnoho prachu, když do nich kopneš. Vykřičel to lidem jednou provždy do uší, že umění není služkou žádného z těch různých hesel, vyvedl nás z říše národních předsudků, ukázal prstem na pokryteckou morálku a navždy ocejchoval její tichošlápký. /.../“ (tamtéž).

43 Tamtéž.

44 Patrně Max Dvořák, který ve Vídni pobýval — střídavě s dočasnými návraty do Čech — od podzimu 1894 (srov. Pečírka 1943, s. 11).

45 Max Dvorský: *Žalm individualistický*. *Rozhledy* 6, 1896/1897, č. 4, 15. 11. 1896, s. 155–156.

(tentokrát *Ranní modlitba*), je přece jen s podivem — jinde Saudek neváhal včlenit znění české —, že si dává práci a takřka deset listů pokrývá německojazyčnou verzí, aniž by jakkoli naznačil, proč to dělá (snad tedy aby lépe porozuměl?), následuje tento výkon pokusem o „Kritik“ neboli výklad: píše německy, jen místy touto reflexí probleskují české názvy a útržky básní. Navazují listy s překladem *Legendy tajemné viny* (takto nadepsáno, české názvy obecně Saudek v těchto svých zápiscích nepřekládal; nad tím stojí: *Vladaři snů*) a rozvíjejícími postřehy — znovu německými, a další podobná směna (překlad/komentář) básní *Slyším v duši*, *Vteřiny* a *Vladaři snů*, jakoby v jediném proudu interpretační práce. „[...] Man muss eben lesen, lesen und lesen und dann erst den Sinn zu ahnen wagen. / Noch eins! Die Angst vor der Erscheinung, wo hat sie zum zweitenmale eine so prächtige Symbolisierung erfahren wie bei B. [...]“, poznamenal si Saudek.⁴⁶

CESTOU DO DĚJIN: OBRAZY SEBEOBRANNÉ A MISIONÁŘSKÉ A OBLOUK RETROSPEKTIVY

VERSUS CAMILL HOFFMANN

Východiska — směs národně-propagačního, smiřujícího, vykladačského a intimního momentu — byla v úvodu roku 1910 již dána, dále je — v proměňujících se podmínkách a souvislostech, a ovšem také rostoucí konkurenci⁴⁷ — Saudek jen různě akcentoval. Právě momenty konkurence jej přitom podněcovaly k pozoruhodným sebevýměrům.

Kupříkladu v první polovině dubna 1910 sdělil Saudek Růženě Svobodové, že jej Camill Hoffmann⁴⁸ požádal o postoupení autorizace k překladu *Černých myslivců* a že mu odpověděl „záporně“, protože „značná část [jeho] překladu je již hotova“ a „naděje naléztí dobrého nakladatele není špatna“. Litoval, že ji, „vzácnou paní“, průběžně neinformoval o své práci, spochívající ostatně v důkladném studiu („překládání samo jest jen maličkost proti věrnému vžití se do originálu“, psal), a že „se nepostaral“, aby „se nedomnívala, že [mu] na [její] práci méně záleží než na propagování české literatury vůbec“. Do následného vymezení povahy své činnosti a svých cílů přitom neváhal zapustit razantně nelichotivý obraz možností a záměrů Hoffmannových (což je poněkud překvapivé vzhledem k tomu, že v předchozích měsících se o něm vyjadřoval spíše se sympatiemi, souvisejícími patrně i s tím, že se Hoffmann přátelil s Zweigem):

[...] *Nejdůležitější prostředek propagování jest činnost překladatelská. Zabývám-li se vedle toho i získáváním osobních styků, navazováním známostí s literáty a umělci,*

46 [...] Člověk prostě musí číst, číst a číst a teprve potom se odvážit tušit smysl. / Ještě jednou! Strach před zjevností — kde došel obdobně nádherného symbolického vyjádření jako u B. [...] (/Eigenes/, rkp., ES).

47 Srov. „[...] Stále přibývá pražských německých spisovatelů (Franz Werfel, Rudolf Fuchs, Otto Pick, Paul Leppin, Max Brod, Willi Handl, Emil Saudek aj.), kteří se neostýchají se živým zájmem sledovati náš umělecký život a tlumočiti jej svým krajanům. [...]“ (Jan Bor, *Samostatnost*, 19. 4. 1914; cit. dle Krolop 2018, s. 129).

48 K Hoffmannovi srov. Merhautová 2016, s. 174–211.

nakladatelstvími atd., nepřeju si, aby tato moje činnost byla pokládána za moji nejhlavnější. Mám především aspirace umělecké. Pan Hoffmann si asi pomyslí, že mně v Čechách sice za moji vřelou účast pro českou literaturu jste vděční, že Vám ale na tom, abych osobně české práce do němčiny překládal, mnoho nezáleží. / Mám jedině zájem věci české literatury, zájem neosobní, na zřeteli. Pan Hoffmann jest žurnalistou a sotva by na sebe vzal dílo, jež by nepřinášelo hmotného úspěchu. Já ale jsem i nadále a v každém případě, kdy se mně bude jednat o dílo některého z mých mně drahých českých spisovatelů, [odhodlán] přinášeti každou i hmotnou oběť. [...].⁴⁹

Svobodová Saudekovi autorizaci podržela; ten jí pak v úvodu června 1910 hlásil, že bude s „překládáním“ *Černých myslivců* snad již „koncem t. m. hotov“. „Práce tato jest radostna, skýtajíc překladateli mnoho zajímavých stylistických problémů,“ psal — nezapomínaje vepsat tuto svou práci do scény s trýznivým pozadím, jako by chtěl, aby nebyla přehlédnuta jeho obětavost: „Bohužel mám velmi málo volného času a přicházím ku práci jen po těžké celodenní lopotě [...]“⁵⁰ Kvitoval autorčin zájem o slovní řešení překladu, „vystižení jistých slov a úslolí němčinou“. Obdivoval její „znalost rostlin“ („některých názvů jsem ani ve slovníku nenašel“), zvažoval využití „loveckého slovníku“, ačkoli — konstatoval — „v tomto oboru z domova také leccos [zná]“. „Uvažuji každé slovo, myslím, že mám trochu smyslu pro vůni a zvuk slov. [...]“, charakterizoval se, připojiv sondu, jež to snad měla doložit:

[...] Rána jsem přeložil prostě „*der Schuss*“, vím ovšem, že český název může myslícímu čtenáři povědít to, co je obsaženo v německém *der „Schlag“ (Schicksalschlag)*, povědít něco o osudnosti výstřelu a dát mu tuchu v tom, že snad neexistuje v říši determinovaných vůlí zločin, nýbrž vždy jen neštěstí, ne čin, nýbrž dění, ne zlosyn, nýbrž neznámým vichrem hraný nešťastník — ale takový slovní útvar v němčině nenacházím. Opsati věc bylo by nevkusné, neumělecké; volím „*der Schuss*“, slovo rovněž již akusticky vzrušující, slovo jednoduché, s mnohoslibnou evokací očekávání a vurbcování účastí. [...]

Představa další rozpravy, „spolupráce“ nad laděným rukopisem (spolupráce marné: pro dohotovený rukopis překladu *Černých myslivců* Saudek nakonec nikdy nenašel nakladatele), zahrnovala pro něj — avizoval — příslib „ryze osobního požitku“, postupujícího porozumění a fascinace. „Čím více se ponořuji do Vaší knihy, tím víc poznávám Vaši bolest a tím víc jsem okouzlen [...],“ psal.⁵¹ Jako by se v těchto a podobných deklaracích Saudek vracel k výchozí, intimně-hermeneutické poloze svého překladatelského úsilí.⁵²

49 E. Saudek → R. Svobodová, Vídeň, 7. 4. 1910, rkp., LA PNP, f. R. Svobodová.

50 E. Saudek → R. Svobodová, Vídeň, 6. 6. 1910, rkp., LA PNP, f. R. Svobodová; viz též: „[...] Martin Buber, lektor frankfurtské firmy Rütter & Löening, jemuž jsem byl skvěle doporučen Lynkeem, Zweigem a také svým překladem Březiny [...]“ (E. Saudek → R. Svobodová, Gmunden, 23. 7. 1910, rkp., LA PNP, f. R. Svobodová).

51 E. Saudek → R. Svobodová, Vídeň, 10. 8. 1910, rkp., LA PNP, f. R. Svobodová.

52 „[...] Žiju stále v pevném spojení s Vaší duší, hovořící mně stále výmluvněji z Vašich děl. Zdá se mi, že konečně veškerá moudrost a veškeré důvody proč žít jsou obsaženy ve Va-

ZRCADLA ÚKOLŮ

V listopadu 1911 publikoval Saudek v *Lidových novinách* článek *Důležitý úkol*. „Snaha informovati cizinu o našem životě kulturním a literárním jest v poslední době značná,“ kvitoval v úvodu, postrádal však „promyšleně organizovanou práci“. Když vzápětí definoval dotavadní poměry, šlo nesporně i o autoportrét: „[...] Jednotlivci vykonali mnoho, aby vzbudili zájem o český kulturní svět, a podařilo se jim, že se dnes v mimočeských kruzích mluví i s úctou o pozoruhodnosti české literatury a českého umění vůbec. Všichni tito překladatelé, autoři dějin literatury, portrétisté a zpravodajové pracují jako maloživnostníci na vlastní pěst, s prostředky nedostačnými, bez systematického centrálního vedení a podpory české veřejnosti. / Všechnen jejich úspěch jest nahodilý a podmíněný jejich vlastní obětavostí. Nikdy neužívá však jejich dílo těch výhod, které usnadňují výzkumům vědeckým, výtvorům hudby a někdy i výtvarného umění vítězství na mezinárodním kolbišti duchů. [...]“ (Saudek 1911).

Jako výkon sebereflexe je možné sledovat také jiný Saudekův text, nadepsaný *Jeden z úkolů českého inteligenta ve Vídni*; poprvé vyšel v *Ročence Vídeňské matice* v únoru 1912, v dubnu t. r. jej nanovo přinesly *Besedy Času*. Saudek tu podtrhl význam individuální činnosti:

[...] Nespoléhejme se na organizace, na vládu a šťastnou konstelaci, učňme každý ze sebe důvěrníka české kultury, která jako každá zdravá síla touží po moci a zasloužilé slávě. Známosti s Němci dávají nám zde příležitost [...] To všechno vyžaduje však důkladnou znalost němčiny, již nesmíme zanedbávat. / Takto rozevřívá se zdejší našim krajanům nové pole činnosti a nových radostí. Smysl života, odměňující rostoucí důvěrou v dobrou věc, smysl života, jenž neunudí, ukládáje stále nové problémy. / Kdo umí německy přednášet, předčítat, informovat a obhajovat, nechť nelení. Spolky Uranie, Volksheim — nejsou nepřístupné tvrze. Kdo může, nechť navazuje styky se zdejšími duchy tvůrčími, k nimž národní zášť nemá přístupu. [...] (Saudek 1912a, s. 35–36, 37).

KONKURENCE/SPOLUPRÁCE (OTTO PICK)

Na podzim 1913 se Saudek musel vyrovnat se znejistěním své pozice ve vztahu k Březinovu dílu: do překládání Březinových textů se pustil Otto Pick, etabloující se předtím především překlady prací Fráni Šrámka či Jiřího Karáska ze Lvovic a referováním o německé literatuře v českých časopisech. „Drahý mistře, / překlad Pickův znamenal mně velikou událost,“ deklaroval sice v dopise Březinovi, neopomněl však předsunout Pickovu výkonu ten svůj: „vidím, že cesta, kterou jsem razil, nebude již opuštěna a že veliká Vaše úroda bude sklizena do zásobáren světové literatury“. Znovu pak, jako v případě Hoffmannově, zpochybnil Pickovy možnosti. „Otázkou jenom jest, jak soudit tento výkon Pickův. Je to nesporně básník a jeho práce je činem básnickým. Právě proto, strachuji se, že jeho další práce, jichž se chce chopit, nevyvaruje se

šich slovech. Jsem Vám opravdu věrný. [...],“ vyznal se v druhé polovině srpna 1910 Ot. Březinovi (E. Saudek → O. Březina, Vídeň, 25. 8. 1910, rkp., LA PNP, f. O. Březina).

chyb, spojených s jeho nedostí silnou znalostí češtiny <a někdy také vědy> [...].“ Pick mu však — na rozdíl od Hoffmanna — nabídl participaci. „Pick mne vyzývá k spolupráci,“ psal Březinovi a prosil jej o slovo k Pickově překladatelské dovednosti. Setkání s Pickovým překladem-zněním označil za „zdroj nepopsatelné úzkosti a lásky“ a připojil: „chvěji se o Vaše — a své — dílo! Chci rozpoznat charakter překladatelův ze způsobu jeho práce. Chci pracovat jen s člověkem spravedlivým, věrným. [...]“ Tak jako byl sám svými aktivitami s to spínat oblasti slovesného umění a obchodnictví, kvitoval nicméně i u Picka specifický sociální kapitál („má dobré spojení s německým nakladatelstvím. To láká“), prioritu však kladl do pojmu věrnosti, v němž nárok patřičného porozumění prořal ideálem bolestného sebenasazení: „Ale práce musí být poctivě věrná originálu a originálu musí překladatel rozumět a jím trpět. Na takové bázi chtěl bych s Pickem pracovat. Všechno společně s jeho značnou uměleckou zručností a s mou znalostí originálu. [...]“⁵³

Na Březinovo dobrozdání reagoval Saudek pateticky: „[...] Vážný krok bude vykonán: spojím se s p. O. P., jenž dle dopisů je milý člověk, k velikému dílu. Přikročíme k němu ihned. A zůstavím-li, jak doufám — někdy dobrý překlad Vašich děl — pak nežil jsem nadarmo a vím: Non omnis moriar! [Něco zůstane!, M. T.] Největší odměnou bude mně Váš laskavý úsměv, s nímž, doufám, doprovodíte naše podnikání. [...] Těším se nesmírně na krásné dílo, ležící přede mnou, a slibuji Vám, že se mu budu věnovat jako nejdražšímu, co mně život dal [...]“⁵⁴ Den nato načrtl Saudek v dopise O. Fischerovi:

[...] Pickův překlad Březinových básní: je opravdu dílem básníka, ovládajícího moderní veršovou dikci německou. Chyby jsou zaviněny na některých místech neporozuměním originálu. (Znalost češtiny musí zejména při překladu básní být až subtilní!) Delším studiem Březinova díla byl by překladatel se vyvaroval také některých zcela nesprávných pojetí myšlenek autorových. S Pickem ale — troufám si říci — přichází něco nového, význačného do dějin odbytu českých děl v cizině. Psal mně a dohodli jsme se: jistý říšský nakladatel vydá naše společné dílo: Souborné spisy Ot. Březiny! Náš společný překlad bud<e>o O. B-ou řádka za řádkou autorizován. Zpráva tato je určena pro Vás, ne pro veřejnost. Povím Vám více brzo! [...].“⁵⁵

V březnu 1914 doporučil Saudek Březinovi podpis smlouvy připravené Kurtem Wolfem, prosil ho současně, aby „odesílaje podepsanou smlouvu v průvodním psaní podotknul ‚ich sehe voraus, dass alle Übersetzungen unter Dr. Saudeks Mitarbeit und meiner eigenen Kontrolle erfolgen [předpokládám, že všechny překlady se uskuteční ve spolupráci s Dr. Saudekem a pod mým dohledem]‘ [...]“. Postuluje chuť dohlížet na realizaci březinovského podniku, rozvinul svou prosbu obecnějším rozkladem o principech překladatelství:

53 E. Saudek → O. Březina, Vídeň, 17. 11. 1913, rkp., LA PNP, f. O. Březina.

54 E. Saudek → O. Březina, Vídeň, 25. 11. 1913, rkp., LA PNP, f. O. Březina. Součástí dopisu ovšem byla i rovina přizemnější: Saudek žádal Březinu o vyjasnění překladatelského nároku Leo Fantla, který patrně také usiloval získat básníkovu svolení k překladu *Hudby pramenů*.

55 E. Saudek → O. Fischer, Vídeň, 26. 11. 1913, rkp., LA PNP, f. O. Fischer.

[...] dnešní doba nedbá přísného překladu a uspokojuje se často vábivým textem, melodií. Nejbližší budoucnost snad může souditi překlad, srovnáváje ho s originálem. Chci, aby to byl skutečně Otokar Březina, jenž bude Němcům a světu tlumočen. F. X. Šalda se mýlí, míní-li, že vůbec dnes někdo žije, kdo by se směl odvážit Vaše dílo přebásnit. Takový tvůrce musil by mít Vašich zkušeností, Vašich tvárných schopností (a i znalost originálu ve všech podrobnostech) — — ale i takový Váš bratr by se jistě odmlčel, nechtěje nijak něco měniti. — — Překladatel, jenž by chtěl „přehodnocovat“, dle módy němčít a augursky zatemňovat — nezvítězí — aspoň jistě ne v budoucnosti. Věřím, že vždy jen pravda má sílu zvítězit.

A nevěřím, že by měl můj čin významu etického, kdybych nebyl býval měl i umělecky trochu oné pokorné odvahy: vzbuzovati tuchu Vašeho díla v duších čtenářů německých, což se mi přece úplně podařilo. Člověk se maně ptá: k čemu ta vysoká kritika? Aby snižovala a otráasala důvěru publika? Aby ztěžovala další dílo?

Vidím vzkvétati tento kritický věhlas nejen u „gramotných“, nýbrž i u zelených mladíků posud „negratných“ [...]. Rádi se na Vás odvolávají, ale nevidím, že by k tomu měli práva. Jsou přec jen světšší a draví a mluví z nich touha podříditi básníka — jenž je nad nimi — jejich biologickým vznětům a úmyslům. Hands off: s takovým uctíváním. [...].⁵⁶

Počátkem května 1916 poznamenala vztah mezi Saudkem a Březinou roztržka primárně podnícená překladatelovým řešením titulu *Větrů od pólů*, sám Saudek ji nicméně bolestně kladl dalekosáhleji, intenzivněji:

[...] Mám takové neblahé tušení vlastně již od těch dob, co jste přijal p. Picka za svého překladatele. / Mohu říci, že jsem posud všechny svoje síly zasvěcoval Vašemu drahému jménu tak vlastním studiem Vašeho díla, jak překlady. Myslím, že jsem nikomu v životě nebyl oddanější; nedovedu si představit, co se událo, že jste na mne zanevřel. / Trpím tím nevýslovně. — — / P. Pick mi oznamuje, že nesouhlasíte s překladem názvu *Větrů od pólů*. — Divím se, že mně to neoznamujete přímo. — — Rozumí se, že se stane dle Vaší vůle. / Jsem sice s Vámi přesvědčen o dobrých kvalitách páně Pickových — nemohu Vám však zatajiti, že neuznávám jeho autority ve věcech Vašich. Není přeci třeba, aby on přijímal rozkazů Vašich určených mně. Pak Pick mi nikterak při překladu nepomáhal; zato jsem ho upozornil na důležité momenty jeho překladu. Po stránce obsahové vnikl jsem zajisté lépe do Vašich děl. Jako překladateli dostalo se mi uznání z nejlepších německých instancí. Proč bych tedy já měl se kořiti panu Pickovi? / Jsem velice smuten a nemohu déle mlčeti. Zdá se, že jsem ztratil Vaši lásku, která byla jediným štěstím mého života. [...].⁵⁷

Rozporný moment (sám jej označil za svůj „přestupek“) přiměl Saudka nanovo exponovat fatálně osobní složku své (překladatelské) vazby k Březinovu dílu. „[...] Celý můj život, jeho smysl, je vetkán do lásky k Vašemu dílu; z Vašich myšlenek jsem si načerpal vláhu pro vzrůst vznětů vlastních. / Nemohl bych duševně žít bez vědomí Vašeho souhlasu se mnou, tj. bez Vaší důvěry ve mne. Taková ztráta byla by mi zároveň

⁵⁶ E. Saudek → O. Březina, Vídeň, 7. 3. 1914, rkp., LA PNP, f. O. Březina.

⁵⁷ E. Saudek → O. Březina, Vídeň, 1. 5. 1916, rkp., LA PNP, f. O. Březina.

ortelem vlastní nicoty a nicoty <všech> duševních snů pozemských [...],“ psal Březinovi před polovinou července 1916. Vysvětloval, jak vznikl svárný název překladu knihy *Větry od pólů*, ubezpečoval básníka, že k vydání knihy je ještě daleko a že se nic nestane proti jeho, Březinově „vůli“, odkazuje pak k jakési „úmluvě“, hlásil, že dle ní „své práce“ již „předložil“ Pickovi.⁵⁸

LÉTO 1918: JUBILEJNÍ PERFORMATIV

V srpnu 1918 R. Svobodová Saudka prosila: „napište mi ke dni 13. září, k narozeninám Březinovým článku do *Lípy Březina v překladu* nebo za *hranicemi* nebo podobně, svoje apoštolské zkušenosti s tímto duchem! [...]“⁵⁹ Saudek skutečně přispěl — autobiograficky, vyznavačsky, své překladatelské dílo přitom představil především jako proces porozumivého osvojování, přimykání, sebeztrácení („každý, kdo ztrácí sebe a přimyká se k myšlence a touze, jež nenáleží nikomu, patří všem“), akcentoval účinek, jež tato práce měla na něj samého: „[...] Překládáním, vyžadujícím soustředěného studia a hlavně radostného rozvíření vlastních žíznivých hlubin, vnikal jsem do díla, jež, ač ne mnou stvořené, se přeměňovalo v dílo mé duše. Takovou prací přiblížil jsem se tajemství té lásky, která vábí do krajín jen zdánlivě znamenajících chladnější pásmo, v jakém umírá porost lidských radostí. [...]“ (Saudek 1918b, s. 26–27). Svě prostředkovatelské dílo vyložil z intimity vztahu k básnickému dílu a současně na horizontu pateticky klenuté vize kosmicko-národní:

V podvědomí kvasilo předsevzetí přiblížit dílo svého obroditele široké obci ciziny; ja jednou v područí pomyslu překonaných hranic mezi dušemi, opojen ideou společného vesmírného světoobčanství, pojal jsem — již vědomě — úmysl prostržiti tabuli, určenou všem dnes nábožensky proctávajícím a hladovějícím. Přirozená oddanost k národu českému podněcovala hrdou touhu: pochlubiti se, jak úzký úsek duchové velezemě, poměrně malá česká země, vypěstovala pečlivě a poctivě — a nikoliv poprvé v dějinách — na svěřeném jí lánou věčnosti lék pro trpící po celé zeměkouli! Tu se hlásil víc a více rozum: dokázati, co Češi dovedou, zlomiti pohanu a podezřívání, podemleti hráz nenávisli, vykonati skutek nejen kulturní, nýbrž i politický, směřující k odůvodnění právě národa osvěceného a tvůrčího. [...] (tamtéž, s. 27).

⁵⁸ E. Saudek → O. Březina, Vídeň, 10. 7. 1916, rkp., LA PNP, f. O. Březina. Vedle Picka se mezi Saudka a Březinu zanedlouho pokusil vklínit jiný konkurent; „[...] jakýsi p. Eisner v Praze přeložil asi 20 básní a prosí mne o svolení k tisku; praví, že jste jej na mne odkázal“, sděloval Saudek Březinovi koncem srpna a prosil jej (také z nedostatku volného času), aby sám posoudil „jakost“, správnost Eisnerova překladu. Březina zřejmě ctil Saudkův nárok — ten proto mohl konstatovat: „Shledáte-li překlady dobré, milerád svolení dám. / V tom smyslu jsem také p. Eisnerovi odpověděl“ (E. Saudek → O. Březina, Vídeň, 30. 8. 1916, rkp., LA PNP, f. O. Březina).

⁵⁹ R. Svobodová → E. Saudek, Chotěboř, [srpen] 1918, rkp., adr.: Polnička, ES. V programním textu otištěném v *Kalendáři česko-židovském* Saudek toho času explicitně vymezil prostředkování jako doménu, na níž židé již dostáli svému českému „poslání“, resp. dluhu: „[...] A nyní se objevily již splátky českých židů na český dluh. Obohacující svou duši, mnozí stali se apoštoly a obháji češství. Nehledě k četnému zástupu skvělých odborníků, sloužících celku ve svých různých odvětvích, pozorujeme řadu mužů vynikajících na poli kulturním, šiřitelů české kultury doma a propagátorů jejích v cizině“ (Saudek 1918a, s. 56).

Z oblasti potenciality, „vlastního rozkošnictví duchového“, Saudek poté svůj překladatelský příběh posunul ke sféře praxe — i tyto pasáže podrobně časující dílčí počiny, kontakty a příležitosti nicméně udržoval v blízkosti těžiště, které jim ustavil, totiž svého duševního zisku a vkladu: „Za letního pobytu 1907 v Gablicích blízko Vídně přeložil jsem skoro celé Ruce, rychle a směle, a hnán mocnou rytmickou vlnou vlastních hlubin. Návštěvami u básníka a korespondencí zvyšoval jsem svůj elán překladatelský“ (tamtéž, s. 28). Text poté uzavřel náhle invektivním, polemickým výměrem svého kréda, v němž intimitu a estetický moment překladu (tedy — v druhém případě — zřetel k jeho ryze literární hodnotě) zapudil ve prospěch národně propagačního (kulturně-politického) cíle či nadnárodně univerzálního dosahu. Tak na jedné straně tlumočil postoj Pickův: „vyzývá mne, abych se o tom zmínil, že on si ku překladu volívá to, co jest umělecky hodnotné a posud bez analogie v německé literatuře. Básník i nejznamenitější, praví p. Pick, nemůže býti překládán duší jinou než spřízněnou. Pan Otto Pick praví, že politických úmyslů nemá, ale zajisté že doufá, že překlady cenných děl českých přinutí tuzemsko i zahraničí k poznání duchového významu české tvorby“ — aby proti tomu mohl postavit své „stanovisko [...] ovšem zásadně jiné“, totiž — „především české“. Nelze přehlédnout důraznou snahu integrovat svou překladatelskou činnost do dějin národního vzestupu:

Chci, aby každý můj literární čin byl v každém případě kulturní a i politický. [...] Propagace z důvodů artistických je mi cizí. Je mi milejší, vidí-li cizinec v Březinovi velkého Čecha, syna vyspělého národa, než velkého básníka, odloučeného od svých krajanů. [...] Literatura mně není exportním artiklem. Kde neporoučí náš zájem nebo zájem všem národům společný, překladů nepořizuji a nikomu nenabízím. Z důvodů ryze estetických staniž se překlad tam, kde si ho cizí nakladatel přeje. Není to nikomu na škodu, ale nezajímá nás to. Nyní již nejásáme, když se objeví česká kniha na cizím trhu. Ale potěšitelné jest, že Němci již delší dobu po překladech českých děl se ptají. Výsledek práce zcela uspokojivý a symptomatický.

Význam německých překladů z Březiny jest rázu jiného. Jimi poznala Evropa nábožensko-kulturního ducha snah moderních Čech. [...] Dílo Otokara Březiny prospělo českému jménu v cizině v pravý čas a vzhledem ku poměrně malému aparátu informačnímu, úžasně rychle. Tato propagace stala se jednou ze složek příznivé nám nálady evropské. [...] Otokar Březina jest s námi věrným synem svého národa, přispívá mimoděk k jeho slávě a i politickému zmohutnění. Ale jeho láska náleží ovšem všem vývojovým snům člověčenstva, bratrství všech národů, k němuž všichni se probíjíme. / Slouže dílu velikého Čecha a metám českého národa, chtěl jsem podobně posloužiti „jedinému člověku od pólu k pólu, onomu se stejným kosmickým osudem a stejným tajemstvím, jedné mystické jednotě v milionech, kteří byli, jsou a budou“ (tamtéž, s. 32–33).

Text z Lípy poslal Saudek Březinovi s vyznáním, v němž jej — „drahého mistra“ — postavil nad své rodiče, „otce i matku“. Chtěl i nadále být jeho „poslem“. „Vašimi paprsky prchal i můj mystický nepřítel, byl jste mi dárce krásného života.“⁶⁰

60 E. Saudek → O. Březina, Vídeň, 13. 9. 1918, rkp., LA PNP, f. O. Březina.

EPILOG

Ani v měsících následujících po radikální proměně politického, státně mocenského uspořádání střeoevropského prostoru Saudek neustal v překladatelských aktivitách. Několik svých březinovských překladů uplatnil ve vídeňských časopisech a lipské revui *Genius*.⁶¹ Pro sionistický deník *Wiener Morgenzeitung* kupříkladu překládal texty Vojtěcha Rakouse (1919a, 1919b; 1920a, 1920b),⁶² v dubnu 1920 konečně u lipského nakladatele Wolffa vyšly Březinovy *Winde von Mittag nach Mitternacht* (srov. též Saudek 1920c), výsledek Saudkovy spolupráce s Franzem Werfelem, v létě téhož roku dokončil korektury nového vydání překladu Macharova *Říma*.⁶³ Paralelně novou konstelaci — zejména se zřetelem k jejímu vídeňskému aspektu — veřejně promýšlel (srov. Saudek 1920a, 1920b, 1920d), jako pandán ke geopolitickým vizím rozptýleným v těchto úvahách lze chápat překlad Masarykovy *Nové Evropy* (Masaryk 1922).

V létě 1922 se Saudek se svou rodinou — Elsou a synem Erikem Adolfem — přestěhoval do Prahy.⁶⁴ Nevytratil se poté docela z veřejného života, udržoval řadu kontaktů, nových nabyl také prostřednictvím svého syna — to platí především pro přátelské stýkání s Vojtěchem Jirátem, jemuž například v listopadu 1927 psal: „[...] Můj život: zwischen Nicht-Schaffen und Genießen brouzdá se přece vždy trochu v lepších sférách. Erik, z božího dopuštění můj syn, píše stále, ale neuveřejňuje, pustil se také do Šaldy, který jso svoje senilia napouští touhami juvenilí, skutečně ohavně lichotí mladým (,jsou to správní kluci‘, řekl nedávno v *Liter. světě*), kdyby raději utvořili páni jeho rázu nějaký aeropag τῶν γερόντων! Kdyby Erik více se učil, také by psal ještě lépe. Schází mu frančtina a angličtina atd. Fischer se vrhl na Villona, jsou to prý divy překladů! [...]“⁶⁵

Jako překladatel a propagátor Březinova díla se Saudek výrazněji připomněl v září 1928 v jubilejním březinovském čísle časopisu *Tvar* — shrnutím ohlasu, jež kdysi

61 Březina 1918; 1919a; 1919b; 1921. Hýskovi psal Saudek v té době: „[...] Víte, oč mně jde: abychom pokračovali neustali zdárně v cizině dokazovati, že se u nás skutečně již zrodila nová kultura, která může býti vzorem. V Březinovi vězí značný kus výbojů moderních (Bergson i Einstein), míním onu víru, podepřenou zážitky, ve stálý postup božího mystéria a míním onu relativitu všeho, která netouží po strnulých výsledcích, po cílech a koncích, nýbrž uznává pouze nekonečné tvoření duše, uznává jen život a jeho suverenitu nad všemi jednotlivými věcnými vymoženostmi [...]“ (E. Saudek → M. Hýsek, Vídeň, nedat., rkp., LA PNP, f. M. Hýsek). — Srov. též: „nevím i dnes po tolika letech nic krásnějšího a nic pro svůj život důležitějšího než Vaše slovo tištěné i mluvené. / Také můj syn — již 16 letý — roste pod vlivem Vašich paprsků a prosí mne, bych ho příště k Vám vzal s sebou. Učiním tak, dovolíte-li. [...]“ (E. Saudek → O. Březina, Vídeň, 21. 2. 1921, rkp., LA PNP, f. O. Březina).

62 V roce 1922 publikoval Saudek překlady z Rakousova díla také ve výrazně pročeskoslovenském *B[ratislauer]. Z[eitung]. am Abend* — souvisle s tím tu vyšel text Kurta Wolffa — portrét E. Saudka (Wollf 1922).

63 Srov.: [...] Koriguji druhé vydání *Říma* a podivuji se i dnes přes všechny omyly ledačemu dobrému v této knize. [...]“ (E. Saudek → O. Březina, Polnička, 31. 7. 1920, adr.: Luhačovice, rkp., LA PNP, f. O. Březina).

64 Srov. Spisovatel dr. Emil Saudek přesídlí z Vídně do Prahy. *Tribuna* 4, 1922, č. 142, 30. 6., večerní vydání, s. 1.

65 E. Saudek → V. Jiráť, 21. 11. 1927, rkp., LA PNP, f. V. Jiráť.

vyvolal svazek *Hände*. V té době zároveň chystal knihu *Pod oblohou Otokara Březiny; přátelům* ad. Ji poté začal rozesílat v únoru 1929 — tak také Březinovi samotnému.⁶⁶ V úvodní kapitole (*Setkání*) se vrátil k letům po své maturitě — črtal náladu toho času („léta devadesátá jsou léta erotická“, s. 12), okruh literárních, intelektuálních inspirací, jehož klíčovou figurou brzy učinil O. Březinu. Jeho básně — psal — „studoval, nejen četl“. „Překládal jsem si básně i do němčiny,“ podotkl pak, vysvětluje: „což bylo pochopitelné tím, že jsem byl absolvent německého gymnázia. Instinkt mně kázal již tehdy převádět básně české do jazyka širších oblastí [...] Překládal jsem si zatím jen pro sebe. Že bych mohl něco publikovat? To mně tedy vůbec nenapadlo. [...]“ (tamtéž, s. 15). Následně Saudek kolovrátkově přehrál příběh své účasti v prostředkování Březinova díla, s řadou bibliografických odkazů, dovedených však tentokrát až do počátku dvacátých let; pokračoval výkladem jednotlivých básní *Rukou*, nakonec pak Březinův svět rozvinul spekulativně, v rovině idejí, pro niž problém překladu jako média porozumění limitovaného vztahem mezi dvěma jazyky (a jejich varietami) již nebyl relevantní.

Svou knihou Saudek načas (jak ostatně dokládají soubor dopisů v jeho pozůstalosti, jakož i recenze knize věnované) zabral část pole (veřejné) rezonance, jež se však zanedlouho prohnulo pod hutným mnohohlasím vzbuzeným smrtí básníka. Ani v dalších letech Saudek neustal v komentování Březinova díla, v převrstvování, z něhož publikoval jen zlomek (Saudek 1931, 1932, 1933a, 1933b), přesvědčen o potřebnosti svého slova. Koncem roku 1937 psal Hýskovi: „[...] Slíbil jste mi svou pomoc vzhledem [k] mé životní práci o Otokaru Březinovi. Je toho 5 svazků, ale prozatím bych se rád dožil uveřejnění svých výkladů o *Tajemných dálkách*. Přeji si, aby tomu dílu bylo rozuměno. To dosud dosaženo není. [...]“⁶⁷

PRAMENY

Rukopisné prameny

LA PNP, fondy O. Březina, O. Fischer, M. Hýsek,
E. Chalupný, V. Jiráat, R. Svobodová
Rodinný archiv E. Saudek (ES)

Tištěné prameny

Březina, Otokar: *Svítání na západě*. Moderní revue, Praha 1896.
Březina, Otokar: *Hände*, přel. Emil Saudek. Moriz Frisch, Wien 1908.

⁶⁶ „Láska k Vašemu dílu provází mne již 30 let,“ psal Saudek v dopise doprovázejícím zásilku, „zde podávám malý důkaz. Rvu se se všemi problémy života a smrti vždy v rámci Vašeho duchového kosmu, jak mu rozumím. Všechny otázky dotýkají se mne však stále vrývavěji — zvláště otázka smrti. Psal jsem tu věc loni o prázdninách s bolestnou rozkoší [...]. Knížku jsem napsal pro sebe, abych konečně se dověděl, o čem mohu říci, že o tom vím. Poznal jsem, co výbušných látek je v každé otázce a že náš úděl je koneckonců tragický, ač snesitelný. [...] naučil jsem se rozumět paradoxii všeho dění — čímž jsem teprv nabyt víry. [...]“ (E. Saudek → O. Březina, Praha, 7. 2. 1929, rkp. LA PNP, f. O. Březina).

⁶⁷ E. Saudek → M. Hýsek, Praha, 9. 12. 1937, rkp., LA PNP, f. M. Hýsek.

- Březina, Otokar:** Das Geheimnisvolle in der Kunst, přel. Emil Saudek. *Daimon* 1, 1918, č. 1, únor, s. 54–59.
- Březina, Otokar:** Bruderscharen, přel. Emil Saudek. *Der neue Daimon* 2, 1919a, č. 3/4, duben, s. 34–37.
- Březina, Otokar:** Hymnen und Gedichte, přel. Franz Werfel a Emil Saudek. *Genius* 1, 1919b, sv. 2, podzim, s. 261–266.
- Březina, Otokar:** *Winde von Mittag nach Mitternacht*, přel. Emil Saudek a Franz Werfel. München, Kurt Wolff 1920.
- Březina, Otokar:** Ziele, přel. Emil Saudek. *Arbeiter-Zeitung* 33, 1921, č. 50, 20. 2, s. 2–3.
- Březina, Otokar:** *Musik der Quellen*, přel. Emil Saudek a Franz Werfel. München, Kurt Wolff 1923.
- Hýsek, Miloslav:** O. Březina a Němci. *Lidové noviny* 17, 1909, č. 122, 4. 5., s. 1–2.
- Hýsek, Miloslav:** Mladá literatura české Vídně. In: J. S. Macharovi. *Ročenka Vídeňské matice* [sv. 5] za rok 1913, eds. Fr. Váhala — Jaromír K. Pojezdny. Vídeňská matice, Vídeň [únor] 1914, s. 90–99.
- Chalupný, Emanuel:** Ottokar Březina. *Čechische Revue* 1, 1906/1907, [květen 1907], s. [765]–768.
- Machar, Josef Svatopluk:** *Rom*, přel. Emil Saudek. Verlag Eduard Strache, Wien — Prag — Leipzig 1920.
- Masaryk, T. G.:** *Das neue Europa. Der slavische Standpunkt*, přel. Emil Saudek. Schwetschke & Sohn, Berlin 1922 (česky: *Nová Evropa. Stanovisko slovanské*. Gustav Dubský, Praha 1920).
- Rakous, Vojta:** An der Wegscheide, přel. Emil Saudek. *Wiener Morgenzeitung* 1, 1919a, č. 282, 1. 11., s. 3; č. 284, 4. 11., s. 5; č. 285, 5. 11., s. 5; č. 286, 6. 11., s. 5; č. 287, 7. 11., s. 5; č. 288, 8. 11., s. 5; č. 289, 9. 11., s. 6.
- Rakous, Vojta:** Modche und Resi, přel. Emil Saudek. *Wiener Morgenzeitung* 1, 1919b, č. 301, 22. 11., s. 7; č. 302, 23. 11., s. 8; č. 304, 25. 11., s. 4; č. 305, 24. 11., s. 7; č. 306, 27. 11., s. 6; č. 307, 28. 11., s. 5; č. 308, 29. 11., s. 7; č. 309, 30. 11., s. 9; č. 311, 2. 12., s. 5; č. 312, 3. 12., s. 8; č. 313, 4. 12., s. 7; č. 314, 5. 12., s. 7; č. 315, 6. 12., s. 7; č. 316, 7. 12., s. 9; č. 317, 9. 12., s. 5; č. 318, 10. 12., s. 7; č. 319, 11. 12., s. 6; č. 320, 12. 12., s. 5; č. 321, 13. 12., s. 7; č. 322, 14. 12., s. 7; č. 324, 16. 12., s. 5; č. 325, 17. 12., s. 11.
- Rakous, Vojta:** Kohn und Steiner, přel. Emil Saudek. *Wiener Morgenzeitung* 2, 1920a, č. 431, 3. 4., s. 12; č. 432, 4. 4., s. 9; č. 434, 7. 4., s. 5.
- Rakous, Vojta:** Die Judengemeinde von Vojkowitz, přel. Emil Saudek. *Wiener Morgenzeitung* 2, 1920b, č. 435, 8. 4., s. 6; č. 436, 9. 4., s. 7; č. 437, 10. 4., s. 7; č. 438, 11. 4., s. 9; č. 440, 13. 4., s. 7; č. 441, 14. 4., s. 7; č. 443, 16. 4., s. 7; č. 444, 17. 4., s. 7; č. 445, 18. 4., s. 9; č. 448, 21. 4., s. 7; č. 449, 22. 4., s. 6.
- Rakous, Vojtěch:** *Die Geschichte von Modche und Resi und andere lieben Leuten*, přel. Emil Saudek. Praha, Tribuna 1922a.
- Rakous, Vojtěch:** *An der Wegscheide*, přel. Emil Saudek. Praha, Tribuna 1922b.
- Saudek, Emil:** U Otokara Březiny. *Přehled* 4, 1905/1906, č. 6, 4. 11. 1905, s. 120–121.
- Saudek, Emil:** O světovém názoru O. Březiny. *Vídeňský deník* 2, 1908a, č. 80, 24. 3., s. 1–2; č. 81, 25. 3., s. 1–2; č. 83, 27. 3., s. 1–2.
- Saudek, Emil [E. S.]:** Otokar Březina. *Vídeňský deník* 2, 1908b, č. 222, 15. 9., s. 1.
- Saudek, Emil:** Zwei Tage in Prag. *Union* 1 (48), 1909a, č. 159, 11. 6., s. 1–2.
- Saudek, Emil:** Die Haindlkinder. *Union* 1 (48), 1909b, č. 199, 21. 7., s. 1–2; č. 200, 22. 7., s. 1–2.
- Saudek, Emil:** Haindlový děti. *Dělnické listy* 21, 1910, č. 19, 25. 1., s. 1–2; č. 20, 26. 1., s. 1–2.
- Saudek, Emil:** Důležitý úkol. *Lidové noviny* 19, 1911, č. 320, 18. 11., s. 1.
- Saudek, Emil:** Jeden z úkolů českého inteligenta ve Vídni. In: *Ročenka Vídeňské matice pro rok 1911*. Spolek přátel českého tisku ve Vídni, Vídeň [únor] 1912a, s. 34–37 (též in *Besedy Času* 17, 1912, č. 16, 19. 4., s. 123–124).
- Saudek, Emil:** *O poesii Otokara Březiny*. Akademický spolek, Vídeň 1912b (též in *Svědění* 1, 1918, č. 18, 15. 9., s. 138–142).
- Saudek, Emil:** Ze zápisek... In: J. S. Macharovi. *Ročenka Vídeňské matice* [sv. 5] za rok 1913, eds. Fr. Váhala — Jaromír K. Pojezdny. Vídeňská matice, Vídeň [únor] 1914, s. 59–65.
- Saudek, Emil:** Naše poslání (Epištola k těm, kteří nelenili). *Kalendář česko-židovský* 38, 1918/1919, [srpen 1918a], red. Edvard Lederer, s. 52–56.

- Saudek, Emil:** „Jedna ze složek... (K padesátinám Otokara Březiny). *Lípa* 2, 1918/1919, č. 1, 10. 10. 1918b, s. 26–33.
- Saudek, Emil:** Ptáme se na směr své cesty... *Vídeňský deník* 14, 1920a, č. 117, 22. 5., s. 2.
- Saudek, Emil:** Kulturní předpoklady české Vídně. *Vídeňské listy* 2, 1920b, č. 20, s. 4.
- Saudek, Emil:** Der Tschechische Menschheitsdichter Otokar Březina. *Wahrheit* 1, 1919/1920, č. 11, srpen 1920c, s. 168–173.
- Saudek, Emil:** Česká Vídeň ve službách českého státu. *Vídeňské listy* 2, 1920d, č. 43, 30. 10., s. 1–2.
- Saudek, Emil:** Poznámky [Němci a překlad „Rukou“]. *Tvar* 2, 1928, s. 314–317.
- Saudek, Emil:** *Pod oblohou Otokara Březiny*. Müller a spol., Turnov [únor] 1929 [vročeno 1928].
- Saudek, Emil:** Biblický Bůh v díle Otokara Březiny. *Kalendář česko-židovský* 51 [1931/1932]. Akademický spolek Kapper, Praha 1931, s. 33–36.
- Saudek, Emil:** Duše v díle Otokara Březiny. *Kalendář česko-židovský* 52 [1932/1933]. Akademický spolek Kapper, Praha 1932, s. 125–133.
- Saudek, Emil:** Tři modlitby Otokara Březiny. *Kalendář česko-židovský* 53 [1933/1934]. Akademický spolek Kapper, Praha 1933a, s. 98–103.
- Saudek, Emil:** Otakar Březinas Pazifismus. *Die Wahrheit* 12, 1933b, č. 24, říjen, s. 7.
- Svobodová, Růžena:** Der Schuß, přel. („aus dem Böhmischen“) Dr. Emil Saudek. *Slavisches Tagblatt* 2, 1911a, č. 132, 16. 4., Oster-Beilage zum „Slavischen Tagblatt“, s. 12–14.
- Svobodová, Růžena:** Dianka, přel. („aus dem Böhmischen“) Dr. Emil Saudek. *Slavisches Tagblatt* 2, 1911b, č. 206, 19. 7., s. [1]–2; č. 206, 19. 7., s. [1]–2; č. 207, 20. 7., s. [1]; č. 208, 21. 7., s. [1]; č. 209, 22. 7., s. [1].
- Wolff, Kurt:** Dr. Emil Saudek. *B. Z. am Abend* 2, 1922, 25. 6., s. 3.

LITERATURA

- Babel, Reinhard:** *Translationsfiktionen. Zur Hermeneutik, Poetik und Ethik des Übersetzens*. transcript Verlag, Bielefeld 2015.
- Krolop, Kurt:** Ke vzniku a historii pražské německé literatury „expresionistického desetiletí“. In týž: *Studie o německé literatuře*, ed. Jiří Stromšík. Triáda, Praha [1965]/2018, s. 105–143.
- Langenohl, Andreas:** Verknüpfung, Kontextkonfiguration, Aspiration. Skizze einer Kulturtheorie des Übersetzens. *Zeitschrift für interkulturelle Germanistik* 5, 2014, č. 2, s. 17–28.
- Merhautová, Lucie:** *Paralely a průniky. Česká literatura v časopisech německé moderny (1880–1910)*. Masarykův ústav a Archiv AV ČR, Praha 2016.
- Pečírka, Jaromír:** Úvod. In: Max Dvořák: *Listy o životě a umění. Dopisy Jaroslavu Gollovi, Josefu Pekařovi a Josefu Šustovi*, ed. J. Pečírka. Vyšehrad, Praha 1943, s. 7–16.
- Petrbok, Václav:** Arnošt Vilém (Ernst Wilhelm) Kraus a studium česko-německých literárních vztahů. In týž (ed.): *Arnošt Vilém Kraus (1859–1943) a počátky české germanobohemistiky*. Academia, Praha 2015, s. 9–43.
- Prunč, Erich:** Priests, Princes and Pariahs: Constructing the Professional Field of Translation. In: Michaela Wolf — Alexandra Fukari (eds.): *Constructing a Sociology of Translation*. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam — Philadelphia 2007, s. 39–56.